

NAUJI ŽODŽIAI SU DĖMENIU *TECHNO-*

Kalbos ir kultūros ryšys yra labai glaudus. Kalba iš karto reaguoja į naujas kultūros apraiškas, jas įvardydamas svetimos ar savos kilmės žodžiais. Šiame straipsnyje įvairiais atžvilgiais analizuojami žodžiai, pavadinantys vienos iš subkultūrų – technokultūros realijas ir turintys ją geriausiai reprezentuojantį elementą – graikiškos kilmės dėmenį *techno-* (gr. *technē* – amatas, menas), kuris yra „pirmasis sudurtinių žodžių dėmuo, reiškiantis jų reikšmės sąsają su technika, amatu, metodu“ (TŽŽ 2003: 731).

Platono, Sokrato ar Aristotelio veikaluose ši sąvoka siejosi su valstybės valdymo menu, gydymu, medžiokle, statyba, audimu, grojimu fleita ar lyra, laivyba, ratų gamyba ir dar kai kuriais amatais, o plačiąja prasme – apskritai su filosofija ar gyvenimo būdu (Brennan 2002). Nors dabar dėmenį *techno-* pasisavino gamtos ir tikslieji mokslai, bet matome, kad semantinėse užuomazgose būta meno reikšmės. Todėl neturėtų stebinti technokultūros ir apskritai visos leksikos su šiuo dėmeniu semantinė įvairovė. Technokultūra, kuri Europoje išpopuliarėjo 20 a. 9-ame dešimtmetyje, jau įsiliejo į masinę kultūrą ir tapo populiarūs tarp didelės jaunimo dalies. Dar pavienė šiuo metu vieno ar kito naujažodžio vartoseną kada nors gali tapti visuotine, todėl darinių su dėmeniu *techno-* apžvalga ir analizė yra aktuali.

Techno- ir į jį panašių dėmenų (*ekspo-*, *info-*, *pop-* ir t. t.) statusas lietuvių kalbotyroje nėra vienareikšmis. Anot Stasio Keinio (1999), toks tarptautinis sandas, kaip ir tokio pobūdžio priešdėlis, dedamas prieš bet kokios sandaros žodį, jo išraiškos visai nekeisdamas. Tokie sandai yra tarsi pusiau afiksai (afiksoidai). Tačiau jų ir jų darinių gausėjimo polinkis yra akivaizdus (Kupčinskaitė 1997). Atskirai yra nagrinėti dėmenys *moto-* (Klimavičius 2005), *euro-* (Ryklienė 1999). Ne iki galo apibrėžta nelietuviškų elementų vieta lietuvių kalbos sistemoje, per mažai tiriama realioji jų vartoseną – turbūt svarbiausios priežastys, leidžiančios tokiems elementams plisti ir rasti su jais padarytiems naujiems dariniams.

Dauguma šių naujų žodžių yra nutolę nuo pirminės dėmens *techno-* reikšmės, t. y. ne tiek tiesiogiai siejasi su kokia nors technika, o konkrečiai su naujo tipo muzika, nauja išvaizda, tatuiruotėmis, kur piešiami ne tradiciniai drakonai, širdys ar rykliai, bet vamzdynai (*technobiomechanika*), interjeru, papuoštu metalinėmis konstrukcijomis, net naujais sintetiniais narkotikais ir kitais gana šokiruojančiais ir ne visos visuomenės palankiai priimamais elementais. Technostilius neigia praeitį, jausumą, idealią tvarką, gal todėl mūsų žodynai yra labai atsargūs įsileisdami jį įvardijančius naujažodžius. Į *Lietuvių kalbos žodyną*, naujausius dabartinės lietuvių kalbos ir tarptautinių žodžių žodynų leidimus iš viso įtraukta tik 11 analizuojamo modelio leksemų (žr. 1 lentelę): *technokratas*, *technokratė* ir iš jų išvesti *technokratizmas*, *technokratija*, *technokratinis*, *-ė*, taip pat *technologas*, *technologė* – *technologija*, *technologinis*, *-ė*, *technologiškas*, *-a*, *technologiskumas*. Naujesni iš žodynuose fiksuotų – *technomuzika* ir *technosfera*.

1 LENTELĖ. Žodynuose užfiksuoti žodžiai su dėmeniu *techno-*

	LKŽ	DLKŽ	TŽŽ
<i>technokratas, technokratė</i>	+	+	+
<i>technokratija</i>	+	+	+
<i>technokratinis, -ė</i>	-	+	-
<i>technokratizmas</i>	-	-	+
<i>technologas, technologė</i>	+	+	+
<i>technologija</i>	+	+	+
<i>technologinis, -ė</i>	+	-	-
<i>technologiškas, -a</i>	+	-	-
<i>technologiskumas</i>	+	-	-
<i>technomuzika</i>	-	-	+
<i>technosfera</i>	-	-	+

Tokią lyg ir negausią tarptautinių žodžių su dėmeniu *techno-* vartosena paneigia pavyzdžiai, užfiksuoti Dabartinės lietuvių kalbos tekстыne (<http://donelaitis.vdu.lt>) ar tiesiogiai vartojami lietuviškuose interneto tinklalapiuo-

se. Akivaizdu, kad leksika pasipildė naujaisiais skoliniais ar iš svetimės kilmės dėmenų (kartais net abiejų nesavarankiškų) pasidarytais žodžiais (*technodromas, technogrupė, technoindividas, technokoridorius, technoparkas, technozauras*), randasi ir hibridinių naujadarų ar vertinių (*technoamžius, technoskruzdėliukas, technovakarėlis*).

Be sudurtinių žodžių su pirmuoju dėmeniu *techno-*, vartojami žodžių junginiai, kuriuose šis dėmuo tampa savarankiška leksema. Taip atsitinka tada, kai toks prepozicinis elementas pasidaro labai dažnas. Šitokią *techno* vartoseną fiksuoja populiarus tarp besimokančių anglų kalbos Bronislovo Piesarsko *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas* (2002) ir jo pagrindu parengtas elektroninis žodynas *Tildė* (2004), kur šalia pateikiama nuoroda *naujažodis* ir apibrėžiama kaip „elektroninė šokių muzika“. Junginiuose su leksema *techno* vyrauja muzikos pasaulio leksika: *techno muzika, kylančios techno melodijos, techno vinilai, techno klubas, techno festivalis, techno scena* arba apskritai *techno stilius, techno dizainas, techno kultūra*, net *techno ideologija* ir t. t.

Neretai prie *techno* ar su juo sukurtų rūšinių terminų vartojamas žodis (*dievas, guru, legenda, pionierius, vėliavnešys*) gana poetizuotai įvardija asmenį, turintį nemažą technomuzikos gerbėjų autoritetą, pvz.:

[...] grojo pirma solidaus honoraro verta žvaigždė – švedų **techno dievas** Grovskopa; Šiuo metu Vokietijos sostinėje įsikūręs **minimal techno/techno guru** savo karjerą pradėjo Ontarijuje; Į Lietuvą atvyksta JAV **techno legenda**; Jokių pristatymų nereikalaujantis Airijos **minimal techno vėliavnešys**, trijų albumų autorius [...]

Tekstyno statistika (2 lentelė) akivaizdžiai rodo, kad masinės žiniasklaidos priemonės yra pagrindinė vieta, iš kurios sklinda tokie iš nesavarankiškų tarptautinių dėmenų padaryti žodžiai, o ką kalbėti apie necenzūruojamas ir neredaguojamas interneto platybes.

2 LENTELĖ. *Techno*, kaip savarankiškos leksemos, vartoseną Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne

Tekstyno dalis	Žodis	Pavartojimų skaičius
periodika	<i>techno</i>	82
grožinė literatūra (knygos)	<i>techno</i>	7
negrožinė literatūra (knygos)	<i>techno</i>	3
iš viso nurodytose dalyse		92

Kaip matyti, tokio pobūdžio leksika vyrauja tekstyne sukauptuose periodiniuose leidiniuose. Tačiau *techno*, kaip savarankiškos leksemos, normiškumo klausimas yra diskutuotinas. Nijolės Sližienės ir Adelės Valeckienės parengtoje norminėje knygoje *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba* (1992) nurodoma, kad nesavarankiški tarptautiniai dėmenys, pvz.: *foto-*, *moto-*, *termo-* ir kt. atskirai vieni nevartojami. Ir nors tarp išvardytų dėmenų *techno-* nepamintas, reikėtų suprasti, jog jam rašytinėje kalboje kol kas turi būti taikomos tos pačios taisyklės. Tačiau užfiksuoti pavyzdžiai, kuriuose *techno*, reikšdamas technomuziką, eina veiksnio ar papildinio, o ne nederinamojo pažyminio (kaip anksčiau pateiktais atvejais) pozicijoje, rodo vis didėjantį šio elemento savarankiškumą, pvz.: *Grojo sunkus techno*; *Mamos irgi klauso techno*. Tokiais atvejais, kai nekaitomas kitos kalbos žodis lietuvių kalboje turi savarankiško žodžio reikšmę (pvz.: *alfa dalelė*, *hindi kalba*, *rondo muzika*), jis rašomas atskirai (LKRS 1992).

Dauguma šiame straipsnyje nagrinėjamų naujų ar tiesiog žodynuose nefiksuotų (todėl atrodančių naujais) žodžių yra laikytini būtinaisiais arba *terminologiniais* naujažodžiais, nes pavadina naujas realijas:

Meilės paradas, į kurį šeštadienį Berlyne suplaukė mažiausiai 800 tūkst. **technomuzikos** gerbėjų; [...] jis nepaneigė, kad **technokultūra** susijusi su narkotikais; [...] **technosfera** – žmogaus ir žmogiškos visuomenės mokslinės bei techninės kūrybos sfera; [...] tautinė ir tarptautinė **technobiurokratija**, aukšti valstybės pareigūnai.

Tarp pavyzdžių pasitaiko ir ekspresyvesnių *stilistinių* naujadarų, kurių daugiausia periodinėje publicistikoje, grožinėje ir filosofinėje literatūroje.

Jam priklausė visi tie **technoskruzdėliukai**, patvoryje kraipantys savo ūselius, sproginantys kvaišas akeles; Geoindividai, **technoindividai** – nėra subjektai: asmeniškumas tegali būti organinės gamtos savybė; **Techno-optimistai** pasakys, kad prieš dešimtmetį niekas netikėjo, kad kiekvienas vaikas turės mobilųjį telefoną.

Ne visų naujažodžių su dėmeniu *techno-* vartoseną atitinka normos reikalavimus: kai kurie tik gramatiškai įforminti (*technohauzas*, *technofanas*), pasitaiko ir visiškai neadaptuoti (*technoparty*), pvz.:

Šiandien varau į **technoparty**; Vakarykštis **technohauzas** tebeūžė ausyse...

Kitose kalbose (pvz., vokiečių, rusų) vartojami tie patys naujažodžiai kaip ir lietuvių kalboje, ypač įvardijantys muzikos dalykus. Tokio tipo naujažo-

džių minėtose kalbose yra gerokai daugiau, ypač krinta į akis neadaptuotų anglybių gausa (*Techno-Boys*¹, *Techno-Cluster*, *Techno-Queen*, *Techno-Power*, *Techno-T-Shirts*). Taip yra turbūt todėl, kad tarsi pagal nerašytą susitarimą modernios muzikos krypčių ar apskritai šiuolaikinės kultūros reiškiniių skoliniai pavadinimai nekeičiami: *Techno Trance*, *Techno Hardcore*, *Techno Acid* ir kt. (Girčienė 2005). Iš inercijos, dažnai tame pačiame ar giminiškame kontekste, atsiranda ir daugiau neadaptuotų svetimybų. Pavyzdžiui: vokiečių – *Techno-Boys*, *Techno-Queen*, *Techno-Power*, *Techno-T-Shirts*, *Techno-Rave*, *Techno-Groove*; rusų – *Техно-парти*, *Техно-стар*, *Техно-арт*, *Техно-Траффик*, *Техно-триллер*.

Taip pat kaip ir lietuvių kalboje lygiagrečiai vartojami ir naujieji hibridai, pvz.: vokiški – *Techno-Abend*, *Techno-Herz*, *Techno-Jahre*, *Techno-Erzählung*, *Techno-Liebhaber*; rusiški – *техно-волна*, *техно-новинки*, *техно-сила*; lietuviškuose tekstuose užfiksuoti *technoaidas*, *technoamžius*, *technoaudinys*, *technomėgėjas*, *technovakarėlis* ir t. t. Rusų kalboje dažniau su šiuo dėmeniu padaromi įmonių pavadinimai, taip pat daugiau nei lietuvių kalboje yra darinių, tiesiogiai susijusių su konkrečiomis technologijomis, o ne su muzika ar technokultūra; dėmuo *techno* neretai eina ir antruoju žodžio sandu, pvz.: *Каскад-Техно*, *Драйв-Техно* (lietuvių kalboje rastas vienintelis *eurotechno*).

Analogiškos struktūros ar kilmės kitų kalbų pavyzdžiai tik patvirtina faktą, kad anglų kalbos įtaka yra visuotinė, o ateities prognozės žada vis didesnių naujųjų skolinių, o ypač vertinių ir hibridinių darinių, skaičių.

Technokultūros ilgaamžiškumas sunkiai nuspėjamas, todėl neįmanoma numatyti, kiek ir kokių naujų žodžių taps gal ir ne visuotiniais, tai bent jau žodynų elementais. Anot JAV Dialektologų sąjungos prezidento Alano Metkalfio (2002: 168), kuruojančio žargoną ir naujažodžius, bandomasis laikotarpis, per kurį išaiškėja, ar naujažodžio perspektyva bus ilgalaikė, ar jis bus atmetas, yra 40 metų. Jis rašo, kad net ypač paplitę naujažodžiai kartais neišlaiko šio egzamino. Tačiau globalizacijos tempai, analogiškų pavyzdžių fiksavimas ir kitose kalbose leidžia daryti prielaidą, kad ateityje turėtų gausėti darinių su dėmeniu *techno-* ar koku kitu, atspindinčiu naują kultūros apraišką. Akivaizdu ir tai, kad nesavarankiški elementai iš darybos formantų nesunkiai paverčiami savarankiškais leksemomis. Kadangi ateities leksikografijoje vis didesnę įtaką turės kompiuterinės technologijos, nulemsiančios, kad žodyninę leksemos fiksaciją lems dažnis, o ne subjektyvūs

¹ Dėkoju KTU studentei Aistei Švabytei, išrinkusiai pavyzdžius iš vokiečių rašytinės kalbos tekstyno COSMOS II (<http://www.ids-mannheim.de>).

kriterijai, svarbu, kad vartosenoje plisčių tikrai reikalingi ir kiek įmanoma labiau prie lietuvių kalbos sistemos pritaikyti naujažodžiai. Būtina atsižvelgti į dabartinę kalbos būklę ir naujus jos pokyčius, spręsti, kas yra atsitiktinė vartoseną, o kas jau kalbos raidos rezultatas (Kniūkšta 1996: 37). Ne mažiau svarbu, kad, kol iki galo nėra aiškus tokio tipo kalbos elementų (kaip *techno-* ir į jį panašių) statusas, būtų laikomasi nusistovėjusių lietuvių kalbos rašybos normų.

LITERATŪRA

- Brennan T. 2002: Technē. – In E. Craig (ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London: Routledge. Retrieved May 15, 2006, from <http://www.rep.routledge.com/article/A135>
- Girčienė J. 2005: *Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartoseną*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Keinys S. 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Klimavičius J. 2005: *Moto-* ir *motor-*: tarptautiniai skoliniai ir lietuviški dariniai. – *Kalbos kultūra* 78, 90–110.
- Kniūkšta P. 1996: Kalbos tvarkybos tikslas – ugdyti kalbą. – *Kalbos kultūra* 68, 28–39.
- Kupčinskaitė A. 1997: Nelietuviškų kalbos elementų (dėmenų) vartojimo polinkiai. – *Kalbos kultūra* 69, 56–61.
- Metcalf A. 2002: *Predicting. New Words: The Secrets of Their Success*, Boston, NY.
- Piesarskas B. 2002: *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- Ryklienė A. 1999: *Euras, euro, euro-*. – *Kalbos kultūra* 72, 47–50.
- LKRS 1992: *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*. Parengė N. Sližienė ir A. Valeckienė. Vilnius: Mokslas.
- TŽŽ 2003: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera.

Gauta 2008 07 11

NEW WORDS WITH THE CONSTITUENT *TECHNO-*

S u m m a r y

The paper gives an overview of derivatives with the international component *techno-* and offers their structural and semantic analysis. In Lithuanian usage the number of the above-type of words due to the impact of English and English-speaking countries is on the increase. Some of those words refer to concepts of sub-cultures; others should be treated solely as stylistically marked language innovations. A similar situation might be observed in German and Russian. The spelling of words with the component *techno-* varies. The most deviant is the usage of *techno* as an individual lexeme. It is important to observe and register the actual use of the new lexemes and give evaluation to it; however, it is also important to observe the existing spelling rules.

JURGITA MIKELIONIENĖ
Kauno technologijos universitetas
Gedimino g. 43, LT-44240 Kaunas
jurgita.mikelioniene@ktu.lt